

- Z besedo umetnost danes razumemo vse tiste dejavnosti, katerih namen je ustvarjanje del z estetsko vrednostjo.
- Kultura pa vsebuje vse vrednote, ki so last razmišljajočega, omikanega in ustvarjalnega človeka, torej tudi znanost, religijo, družbene norme in podobno.
- Z umetnostjo je tesno povezan pojem lepote, vendar teh dveh pojmov ne smemo enačiti.
- S pojmovanjem in dojetanjem lepega se ukvarja estetika, ki je filozofska disciplina.
- Beseda »kultura« je latinskega porekla in je prvotno pomenila poljedelstvo
- Ni umetnina vsako delo, ki je na pogled všečno, prijetno, lahko je skladno in celo lepo.
- Umetnina mora izražati idejo, imeti vsebino, ki ne presahne: lahko jo čez čas razumemo v novem pomenskem odtenku in jo drugače vrednotimo, a zaradi ideje ostaja zgovorna, nas prevzame in je obče človeška.
- Družbeno vrednotenje umetnosti in umetnika se je spreminjalo. Ponekod so umetnike postavili nad vse in jih zasipavali s častmi, marsikdaj je zgodovina opozorila na kakovost umetnikov, ki so bili za časa življenja prezrti, ali pa je ljudi, ki so jim za življenja laskali, postavila med manj pomembne ustvarjalce.
- Ko govorimo o umetnikih, se vselej vprašamo tudi o avtorstvu. Podpisi bodisi navajajo celo ime ali samo značilni del npr. samo inicialko imena in priimek, samo priimek ali ime. Posebna oblika podpisov so monogrami. Nekateri umetniki pa so za podpis uporabili kakšno znamenje.
- Tudi o letu nastanka smo lahko različno poučeni. Bodisi da umetniki zapišejo letnico v arabskih ali rimskih številkah (delo datirajo), jo prikrijejo s kronogramom ali jo sporočijo opisno.
- Izvirnik (original) je stvaritev, ki jo umetnik naredi po svoji zamisli in je njegovo lastno delo.
- Kopija je posnetek izvirnika: izdelajo jo drugi mojster in se v velikosti in materialu loči od izvirnika.
- Replika je ponovitev dela in jo umetnik izdelava sam, ponavadi gre za kompozicijo, ki se od izvirnika malce razlikuje.
- Ponaredek nastane s (pogosto) slabimi nameni – tvorec oponaša slog in vsebine drugega avtorja in zataji, da je delo ponaredil.
- Vsak narod mora poznati lastno umetniško pot: brez tega ne more izoblikovati svojega kulturnega značaja...

- Ena najhujših oblik izbrisa zgodovine je, da zmagovalci uničijo spomenike premaganih narodov, podrejo arhitekturne stvaritve, razderejo in izbrišejo kiparska in slikarska dela, požgejo knjige.
- Še hujši barbarizem je, ko ne spoštujejo lastne preteklosti in z vandalskimi dejanji ali v imenu dobička uničijo spomenike, ki so del narodove preteklosti.
- Umetnost je del zapletenih družbenih razmerij, ki vsebujejo verovanja in obrede, moralna in družbena določila, znanja in spoznanja, preteklost in prihodnost, skupno in zasebno.
- Umetnostna zgodovina je humanistična veda in se ukvarja z deli likovne umetnosti in umetniki.
- Umetnostna zgodovina skuša odgovoriti na vprašanja: kaj izraža določena stvaritev, zakaj se izraža v prav določeni slogovni oz. oblikovni govorici, pa tudi kaj je ta stvaritev pomenila v svojem času, komu, kakšni družbeni skupini ali ureditvi je bila namenjena, kakšen je bil njen poznejši vpliv.
- Umetnostna zgodovina ohranja spomin na umetnine, jih pojasnjuje in skuša pokazati, razkriti okoliščine, ki prispevajo k njihovemu celovitemu razumevanju, v stiku z drugimi strokami pa si prizadeva, da bi jih obvarovala pred propadom in izbrisom, uničenjem.
- V marsikaterem pogledu je blizu literarni zgodovini, saj obe preučujeta umetniška dela glede na slog, vsebino in oblikovna načela, obe se ukvarjata s pomenom posameznih ustvarjalcev in skupin, gibanj, z vprašanji sprejemanja njihovih del in vplivom stvaritev.
- Spomeniško varstvo oz. konservatorstvo je veda, ki se ukvarja s teorijo in prakso verovanja in obnavljanja različnih vrst spomenikov, ki jih delimo na premično in nepremično dediščino.
- Beseda kritika izvira iz grščine in pomeni ocenjevanje.
- Povečini se ukvarja s sodobno umetnostjo: kritik lahko s svojim (strokovnim) pogledom vpliva na odnos občinstva in ga s svojimi razlagami vzgaja.
- Monografija je znanstveno delo, ki obravnava temo, eno samo vprašanje.
- Monografije so lahko samostojne knjige, razstavni katalogi itd...
- Beseda topografija je grškega izvora in pomeni delo, ki opisuje določen kraj.
- Muzeologija je veda, ki se ukvarja s teorijo delovanja muzejev in njim podobnih ustanov, in z njihovim delovanjem, z zgodovino zbirk, problemi zbiranja in izbiranja predmetov. Tem predmetom pravimo muzealije.

- Restavracija se ukvarja z materialno naravo spomenikov likovne umetnosti. Restavracijski postopki so analiziranje materialov, čiščenje, dopolnjevanje, kopiranje, retuširanje, itd...
- Zgodovinski podatki pomagajo uvrstiti delo v njegovo izvorno okolje. Ugotoviti skušamo avtorja, čas nastanka, naročnika in zgodovino dela od nastanka dalje. Sem sodi tudi podatek o sedanjem hranišču.
- Pri podatkih o fizičnih lastnostih ugotovljamo: 1. zvrst (stavba, kip, slika), 2. material in tehniko (npr. kamnita zidava, bronasti kip, tempera na lesu...), 3. dimenzije dela (pri slikarskih in kiparskih delih vedno navedemo najprej višino, nato širino in globino) 4. ohranjenost in druge podatke o materialnih vidikih stvaritve.
- Analiziranje nadaljujemo z vsebinsko in oblikovno razčlenitvijo.
- Druge prvine nam povedo: 1. ali gre za »naravoslovno« upodobitev stvari, 2. za njegovo bajeslovno podobo, 3. ali je mišljen kot simbol vladarja ali dinastije 4. ali je atribut oz. simbol antičnega božanstva, 5. ali je lev atribut Evangelista Sv. marka.
- Vedno si poskušajmo odgovoriti na vprašanje, zakaj je delo nastalo in kakšno vlogo je imelo v svojem okolju.
- Kadar se srečamo z upodobitvijo, želimo vedeti, kaj hoče povedati kakšna je vsebina in kakšen je njen pomen. PRIMER: Hans Georg Gaiger a Gaigerfield : Sv Jurij ubija zmaja
- Z opisom in poimenovanjem, določanjem upodobljene snovi se ukvarja ikonografija. Prek opisa in poimenovanja pa sega ikonologija, ki razlaga, interpretira upodobitev in skuša ugotoviti njeno celovitost. Za poglobljeno razumevanje stvaritve uporablja pisne vire, upošteva družbene okoliščine, naročnikove nadzore in pričakovanja, razkriva prikrita pomena v upodobitvi itd...
- Motiv pomeni vsebinsko jedro slike, je tisto, kar slika neposredno predstavlja in ga ponavadi enačimo z naslovom. Izraz neposredno spoznavni motiv pomeni motivne zvrsti. Najpomembnejši neposredno spoznavni motivi so: 1. krajina, 2. notranjščina, 3. žanr, 4. tihožitje, 5. portret, 6. akt.
- Snov ali tema je izraz, ki nam pove, od kod je upodobitev vzeta – označuje večjo celoto, ki ji delo pripada.
- Vsebina označuje opredelitev upodobljenega. Tu ločimo: 1. stvarno vsebino (kar vidimo), 2. čustveno vsebino (kar izpričuje), 3. sporočilno vsebino (kar nam upodobitev z vsemi okoliščinami sporoča).
- Ikonografske teme delimo na dve veliki skupini: 1. na vsebine, ki pripadajo različnim religijam in so nabožne teme, 2. na vsebine iz vsakdanjega življenja, literarnega, zgodovinskega in so posvetne teme.
- Med nabožne motive uvrščamo tiste, ki predstavljajo vsebine iz svetih besedil, upodablja bogove in svete osebe, nam posredujejo pogled na obredje, na prizore iz

zgodovine svoje vere ipd.. PRIMER: 1.Križanje: slonokoščeni relief, 2. Mathias Grunewald: Isenheimski oltar, 3. Michelangelo: Strop v Sikstinski kapeli.

- Posvetni motivi so vsi tisti, ki upodabljajo neposvečene dogodke in osebe, literarne in zgodovinske motive in neposredno spoznavne motive.
- Mitološki motivi zaznamujejo velik del umetnosti od antike do danes. Z besedo mitologija razumemo obsežne vsebinske sklope legend, pripovedi, sag, ki so se ohranile v izročilih antičnih ljudstev. V svojem prvotnem okolju so bile upodobitve teh motivov del sakralne umetnosti.
- Potem, ko je krščanstvo potisnilo grško-rimske bogove v preteklost, je mitologija sredozemskih dežel postala predmet posvetnih upodobitev.
- Osrednje osebnosti grške mitologije so bogovi, ki so prebivali na Olimpu. V rimskem partenonu so bogovi prevzeli zgodbe in značilnosti grških »prednikov«, nekateri pa so dobili predvsem nova imena. Rimski bogovi so tako kot grški včasih »posegli« v resnične zgodovinske dogodke.
- Mitološke motive je prevzela umetnost srednjega veka, pravi razmah pa je – zaradi zanimanja za preteklost – sledil v renesansi. PRIMER: Gianlorenzo Bernini: Apolon in Dafna.
- Literarni in zgodovinski motivi pomenijo upodobitve dogodkov iz zgodovine, politike, verske zgodovine in mitologije, ki so včasih obogatene z alegorijami, drugič pa so stvarne ali celo kritične – kot da gre za novinarsko poročilo.
- Kaj je literarni motiv, se da razbrati že iz poimenovanja: umetnost se je naslonila na teme, ki so zapisane. Po svoji naravi so literarne teme lahko še kaj drugega kot ideje, vzete iz književne umetnosti. Izraz literarni motiv se je uveljavil v 19. stoletju, ko so nasproti poplavi plehkkih pogrošnih motivov postavili upodobitve s tehtnimi (literarnimi) vsebinami.
- Z zgodovinskimi upodobitvami, denimo upodobitvami bitk in idealiziranih vladarskih podob, se je umetnost srečala že v času starih visokih kultur, pozneje pri Grkih in Rimljanih. V srednjem veku so kot literarni in zgodovinski motivi nastopale teme iz Svetega pisma in svetniških legend, drugega se je ohranilo le malo. V 20. stoletju je zgodovinska tema pogosto politično in socialno angažirana.
- Neposredno spoznavni motivi so motivne zvrsti, med katerimi so najpomembnejši: krajina, žanr, tihožitje, portret in akt. Vsi motivi imajo številne podzvrsti: ob portretu govorimo o avtoportretu, skupinskem portretu, alegoričnem portretu itd. Ob krajini govorimo o marini, veduti, fantastični krajini itd. Meja med posvetnimi in sakralnimi motivi pogosto ni oster, povezave so številne.
- Krajina je izraz, s katerim označujemo upodobitve pokrajin. Krajine so tudi pomembna sestavina kompozicij z drugimi vsebinami – pogosto pomagajo opredeliti bistvo slikarskega ali kiparskega dela, sooblikujejo razpoloženje.

- Prvi »portret« pokrajine pa je prispeval Konrad Witz v 15. stoletju. O krajini kot samostojni temi govorimo od 17. stoletja dalje. V Italiji se je pojavil poseben tip krajinskih upodobitev – to so vedute, ki natančno beležijo mesta in predele mest. Krajina je bila nadvse pomembna za romantike. Brez krajinskih del in slikanja na prostem si tudi ne moremo predstavljati impresionizma, ekspresionisti pa so krajinske motive upodobili za izraz duševnega razpoloženja.
- Pri upodobitvah krajine uporabljamo tudi izraz eksterier, nasproti temu je upodobitev notranjščine ali interier. Tu pridejo v ospredje povsem drugačni razlogi – predvsem človekova prisotnost, njegovo delo, intimno, zasebno življenje. Posebno skupino sestavljajo notranjščine, ki so delo nizozemskih slikarjev.
- Žanr oz. žanrske podobe iz vsakdanjika: velikokrat so vključene v večje kompozicije, ki imajo slavljen ali sakralen pomen, tako da so žanrski motivi le sestavine v celoti. Spremljamo jih od zgodnjih egipčanskih dinastij dalje. Pogosto so bili utrinki iz vsakdanjika potrebni, da so poudarili imenitnost reprezentativnih upodobitev in plemstva. V 17. stoletju, ko so bile upodobitve ljudi pri zabavi, delu, pogovorih pogoste – take upodobitve velikokrat prehajajo v skupinske portrete. V 19. stoletju je žanr postal motiv s kritično osjo.
- Tihožitje pomeni upodabljanje predmetov, ki jih poznamo iz vsakdanjika, a – kot ime pove – so tiho, nimajo besede.
- Zelo zgodaj so se oblikovala tematsko zaokrožena tihožitja. Že v rimskem slikarstvu nas razveselijo pogledi na sadje v stekleni posodi, na knjige in pisala... Tihožitje kot samostojna tema je zaživelo v 16. stoletju in postalo izredno priljubljeno, ker je umetnikom omogočalo, da so dokazali natančno poznavanje otipljivega sveta, raziskovali različne materiale in svetlobo... S tem so dokazali svojo virtuoznost. V 17. stoletju se je uveljavilo posebno tihožitje, imenujemo ga »vanitas« (ničevnost) – izraža predvsem misel na minevanje, propadanje, smrt. Tihožitja so priljubljena v vseh časih.
- Izraz portret izvira iz latinske besede in namiguje, da hoče umetnik »izvleči« značilnosti upodobljene osebe. Portret je torej upodobitev posameznika ali skupine, prepoznavnost upodobljenca pa je ena od zahtev, da govorimo o portretu. Poznamo izrazito realistične portrete ali idealizirane. Prav na nasprotni strani pa so deformirani ali karikirani portreti. Po obliki ločimo razne kompozicijske izreze. Portreti so lahko samostojni ali podrejeni. Zlasti od pozne renesanse dalje so se uveljavili reprezentativni portreti, torej so bili narejeni z namenom, da smo seznanjeni s podobo določene osebe. Posebno mesto so si tudi pridobili »preoblečeni portreti«, ko se aristokrat pojavi npr. v kostumu antičnega boga itd.
- Akt je izraz s katerim označujemo študijo ali upodobitev gole osebe.
- Takšne upodobitve poznamo iz prazgodovine in so bile povezane s simbolnimi vrednotami. Razlog za nastanek stvaritev šele v arhajskem obdobju grške umetnosti. Ta je ustvarila tip idealnega moškega in ženskega telesa, pozneje ga je povzela umetnost renesanse in naslednji stoletij.

- Vse do 19. stoletja je bila v ospredju lepota, pozneje so se pridružili erotični vzgibi. V 19. stoletju so upodobitve akta pogosto postavljene v okolje, v trenutek nekega dejanja in gre za to lahko tudi za žanrske podobe.
- Simbol v likovni umetnosti pomeni sporočilo v obliki podatka, ki je lahko predmet, znamenje ali pojav. Pomen simbola se razkriva v širšem okviru, napeljuje nas na globljo vsebino upodobitve. Z njegovo pomočjo prepoznamo pomen upodobitve. Simbol nadomešča upodobitev z osebami; kadar je simbol skupaj z njimi je samo atribut.
- Personifikacija je omejena zgolj na svojo podobo. Poosebitev nastopa takrat, ko je pojem, ideja, ipd. upodobljena kot oseba. Prepoznamo jo po atributu ali napisu, tudi drži in oblačilih. Seveda pa so se zaradi antičnih zgodb tudi bogovi znašli v vlogi poosebitev.
- Alegorija pomeni upodobitev, pri kateri izvemo njen pomen iz razmerja med vsemi upodobljenimi prvinami. Alegorija ponazarja pojme, dogajanje v naravi ali občutja. Alegorijo ponavadi lažje opredelimo kot npr. simbol vendar je vsebinsko veliko bolj zapletena.
- Prve sledove zavestnega likovnega posega, ki je vodil v slikarsko ali kiparsko stvaritev, lahko opredelimo kot zgodnje stopinje človekovega ustvarjanja, postavljamo vsaj ok. 30.000 pr.n.št.
- Pod skupnim imenom prazgodovinska umetnost razumemo različne kulture v različnih pokrajinah. Teh stvaritev ne moremo povezati v enotno slogovno usmeritev. Spoznanja o posameznih spomenikih so veljavna le v okvirih posamezne kulture in jih je treba obravnavati v celoti vseh, isti kulturi pripadajočih del.
- Iz znanih preostankov njihovih del lahko rečemo, da so se te kulture razvijale zemljepisno in časovno ločeno.
- V delih prazgodovinskih kultur Evrope in sredozemskega območja so razvidne 3 glavne poti. Na eni strani srečujemo naturalistične upodobitve, ki izvirajo iz magičnih potreb in se naslanjajo na posnemanje, v naravi opaženih in videnih oblik; poleg tega pa srečujemo simbole, piktograme, ki so znamenja za obredja, postopke v dogovoru z nadnaravnimi silami; tretji tok zastopajo dela, ki razkirvajo zavsetno okraševanje, prekrivanje praznih ploskev z vzorci in praviloma nimajo vsebinskega pomena. Ti 3 tokovi v načinih izražanja so potekali istočasno. Odtlej jih lahko spremljamo kot vzporedne oblike izražanja v vseh obdobjih in evropskih deželah.
- Arhitektura. Vsaj od neolitika dalje poznamo spomenike monumentalne arhitekture. Poleg stavb, ki so služila za bivališča, poznamo tudi preostanke arhitektur, ki so bila svetišča oz. so služila kulturnim dogodkom. Pogosto gre za megalite, torej stavbne sklope iz orjaških kamnov, ki so postavljeni drug vrh drugega, tako da tvorijo hodnike in prostore. Največ se jih je ohranilo ob Atlantiku in v Sredozemlju.
- Stonehenge, ok. 2100 – 2000 p.n.š, Velika Britanija »megaliti«, s katerimi so zaznamovali posebna mesta (npr. grobove, prehode, točke na njih) oz. so jih uporabili za konstrukcije, ki imajo značilnosti arhitekturnega dela. Med njimi je najslovičnejši

spomenik Stonehege, ki je bil kulturni kraj. Simetrična, natančna oblika je posledica neke vodilne, jasne ideje, ki je prav tako osupljiva. Kot tehnična spretnost teh ljudi, da so postavili navpične megalite in vodoravne preklade prek njih. Z umetnostno zgodovinskega vidika je zanimivo, da so preklade na notranji strani obsekali pod kotom, tako da so s tal videli ravne in gre za preračunan optični učinek – tako domiselne odločitve poznamo šele iz precej poznejšnega časa, npr. grške arhitekture.

- Kiparstvo. Pogosto razkriva tesno povezanost ljudi z naravo in nadnaravnimi silami.